

De zeezoogdieren van de Golf van Biskaje

Kees Mostert

Sinds kort geldt de Golf van Biskaje als één van de spectaculairste, toegankelijke en betaalbare plaatsen om zeezoogdieren te observeren. In rap tempo komt nu pas de voor Europa ongeëvenaarde soortenrijkdom boven water. Twaalf soorten in twee dagen: tijd om aan te monstern.

Begrensd door de Atlantische kusten van Frankrijk en Spanje ligt een interessant stuk zee: de Golf van Biskaje. Lange tijd was nauwelijks iets bekend over zeezoogdieren in dit gebied. Tegelijkertijd ontwikkelde het observeren van zeezoogdieren zich elders in Europa sterk met ecologisch (dag)toerisme in bootjes. Voorbeelden zijn de Ligurische zee en rond de Canarische eilanden en de Azoren. Maar met zijn soortenrijkdom en zijn aantallen laat de Golf van Biskaje de andere Europese locaties ver achter zich.

In de nazomer van 1998 wilde ik vanuit de kust van Zuid-Engeland zeevogels en zeezoogdieren observeren. Enthousiaste mails van Engelse vogelaars wezen mij op het bestaan van twee veerboten tussen Zuid-Engeland en Spanje. Door toevallige waarnemingen van passagiers werd in die tijd stukje bij beetje duidelijk, dat het heel lonend zou zijn om meer systematisch zeezoogdieren waar te nemen vanaf deze veerboten.

In 1999 besloot ik met Ruud Vlek en Frank Dorel deze oversteek een keer uit te proberen. De resultaten van deze eerste tocht waren zo spectaculair, dat het sindsdien voor mij een min of meer jaarlijks uitje is geworden. Door de oprichting van twee vrijwillige, onafhankelijke organisaties is intussen ook veel meer bekend over het voorkomen van zeezoogdieren in de Golf van Biskaje. Dit zijn het Biscay Dolphin Research Programme (BDRP) en de Organisation Cetacea (ORCA).

Een opwelling

De belangrijkste oorzaak waardoor de Golf van Biskaje zoveel zeezoogdieren herbergt, is de aanwezigheid van een groot opwellingsgebied. Op de overgang van een ondiepe zeebodem naar meer dan vier kilometer diepte

komen grote hoeveelheden zeer voedselrijk water uit de diepzee naar de oppervlakte. De voor zeezoogdieren interessante gebieden liggen hier zo ver van de kust af, dat ecologisch dagtoerisme niet mogelijk is. Toevalligerwijs varen er veerboten over het opwellingsgebied in de Golf heen en is het toch mogelijk om veel van de zeezoogdieren in dit deel van de Atlantische oceaan te zien te krijgen.

Van plat naar diep

De eerste uren varen beide veerboten door het Kanaal. De bodem is hier minder dan 80 meter diep, met enkele troggen van 110

Door de Golf van Biskaje lopen de vaarroutes van twee veerboten. Beide bieden goede kansen voor het ontmoeten van vele soorten zeezoogdieren.
Bron: Carwardine's Observatiegids voor walvissen en dolfijnen

meter. In dit deel komen maar weinig zeezoogdieren voor, met uitzondering van bruinvissen. Daar komt verandering in ter hoogte van Bretagne. Naast flinke aantallen bruinvissen worden hier ook regelmatig groepjes tui-melaars en gewone dolfinen gezien. Ook andere soorten duiken hier sporadisch wel op. Voorbij het eiland Quessant varieert het continentale plat van 110 tot 200 meter diep, tot ongeveer 100 kilometer ten zuiden van Brest (Bretagne). In dit gedeelte nemen de waarnemingen van zeezoogdieren gewoonlijk sterk toe. Behalve de eerdergenoemde soorten tref je hier één of enkele dwergvinvissen en zijn er regelmatig kleine groepjes grienden en grampers (of 'grijze dolfinen') te zien.

Na ongeveer 100 kilometer varen vanaf de kust van Bretagne daalt de zeebodem binnen 50 kilometer afstand van een paar honderd meter naar meer dan 4,5 kilometer diep. Dit is het opwellingsgebied. Hier zwerven enorme groepen gewone en gestreepte dolfinen rond. Groepen van 3500 dieren zijn gemeld, waaronder ook veel vrouwtjes met hun kalveren. Het aantal gewone vinvissen kan hier in de nazomer tot vele tientallen oplopen en regelmatig komen hier potvissen en spitsnuitdolfijnen voor. Ook soorten als griend en orka kun je zien. Boven de diepzee zelf, ook wel abyssale vlakte genoemd, zie je hier en daar wat zeezoogdieren. Maar er kunnen ook uren voorbij gaan zonder waarneming.

Ongeveer 80 kilometer ten noorden van de Spaanse kust spleeten twee diepwatertroggen de zuidrand van het continentaal plat. Deze ravijnen hebben een immense omvang: de zeebodem rijst weer steil omhoog richting de noordkust van Spanje. Boven dit tweede opwellingsgebied zijn - naast dolfinen, grienden en walvissen - bij vrijwel iedere oversteek zowel butskoppen als (spitssnuit)dolfijnen van Cuvier te zien. De ravijnen behoren tot de beste plaatsen ter wereld om deze moeilijk vindbare soorten te ontmoeten. Ook soorten als zwarte zwaardwalvis, witsnuitdolfijn en gramper zwemmen hier geregeld rond.

Rijk

De Golf van Biskaje kent een enorme verscheidenheid aan zeezoogdiersoorten. Het is niet ongevoel tien soorten te zien. Tijdens mijn eerste onderneming in 1999 zag ik in 48 uur tijd maar liefst twaalf soorten zeezoogdieren. Bezoeken aan andere bekende plaatsen, zoals de Azoren, leveren er na enkele dagen vaak niet meer dan drie op. De aantallen en

soorten wisselen sterk per tocht. De belangrijkste oorzaak zijn de wisselende weersomstandigheden.

Vinvissen

In augustus lijken vinvissen zich te verzamelen in de zuidelijke helft van Biskaje. Er zijn wel eens meer dan zeventig dieren tijdens een oversteek waargenomen. De aantallen die ik tijdens overtochten heb gezien zijn relatief bescheiden: enkele tientallen dieren.

Het op naam brengen van de verschillende soorten vinvissen is niet altijd eenvoudig. Dit wordt sterk beïnvloed door de afstand en de waarnemingsduur. Inmiddels blijkt het overgrote deel van de vinvissen in de Golf van Biskaje betrekking te hebben op de gewone vinvis. In 1999 heb ik ook een noordse vinvis op korte afstand van de veerboot gezien.

In de noordelijke helft van de oversteek, met weinig walvissen, hebben bijna alle waarnemingen van walvissen betrekking op de dwergvinvis. Dit is een relatief kleine vinvis met een tamelijk scherpe vin. In tegenstelling tot de grote(re) vinvissen is bij deze soort nauwelijks een 'blow' (de waterpluim bij uitademing) te zien. De meeste worden dan ook pas op relatief korte afstand van de veerboot ontdekt.

Zwaardwalvissen

Grienden worden in wisselende aantallen tijdens bijna iedere oversteek gezien. Meestal in kleine groepjes van twee tot zes dieren en eenvoudig herkenbaar aan het grote zwarte lichaam met karakteristiek gebogen vin. Tijdens mijn tweede overtocht in augustus 2000 was er een groep van ongeveer vijftig dieren te zien. Waarnemingen van grienden hebben in de Golf van Biskaje normaal gesproken betrekking op de Noord-Atlantische soort. Van de zuidkust van Spanje zijn ook enkele waarnemingen bekend van de Indische griend. Vanaf de veerboot zijn ze vaak niet te onderscheiden, doordat niet te zien is wat de flipperlengte is.

Waarnemingen van orka's zijn relatief schaars. Alleen tijdens onze eerste oversteek hebben we drie exemplaren gezien. Het mannetje springt er door zijn enorme, hoge vin al op grote afstand uit. Tijdens de oversteek in 2001 zwommen twee zwarte zwaardwalvissen temidden van een klein groepje grienden.

Spitssnuitdolfijnen

De interessantste soorten van de Golf van Biskaje zijn zonder twijfel de spitssnuitdolfijnen.

Orka's zijn relatief schaars. Foto: Kees Mostert

Deze dieren komen doorgaans in groepjes van enkele dieren voor. Zij zoeken voedsel op grote diepte. De meeste soorten zijn bijzonder moeilijk te onderscheiden. Daardoor zijn er maar weinig zekere waarnemingen van ze bekend.

Een goed herkenbare soort is de butskop. Volwassen dieren hebben een kenmerkende kop en een lichte ring om hun hals. Deze soort heeft tijdens de overtochten met de ferry's wellicht de grootste indruk op mij gemaakt. Dit komt gedeeltelijk doordat ze het schip nauwelijks lijken te schuwen en ze soms op zeer korte afstand, bijna recht onder de veerboot, nog te zien zijn. Eén waarneming blijft mij in het bijzonder bij: twee enorme dieren van negen meter zwommen op hun zij om naar de boot te kunnen kijken. Doordat ze net onder het wateroppervlak zwommen en het oceaantwater kraakhelder en rustig was, zag ik deze kolossen een moment lang in volle glorie. Helaas neemt het aantal waarnemingen van de butskop de laatste jaren zienderogen af. In 1999 zagen wij nog 15 butskoppen. In de daaropvolgende jaren ging het steeds maar om enkele dieren. Vermoedelijk bestaat er concurrentie met de dolfijn van Cuvier, die de laatste jaren steeds meer is te zien.

Lijken butskoppen traag, dolfijnen van Cuvier ogen met hun bewegingen nog langzamer. Jonge dieren worden wel eens verward met de butskop. De oudere dieren hebben vaak een spierwitte kop en nek. Bij sommige dieren geldt dat ook voor een deel van de rug. Heel af en toe zijn de uitstekende voortanden te zien. De overige soorten spitsnuitdolfijnen zijn op zee erg moeilijk van elkaar te onderscheiden. Daarbij is de plaats van de uitstekende voortanden bij mannetjes cruciaal. In de meeste gevallen beperken de waarnemingen zich tot grote loodgrijze lichamen, waarbij soms de kop met de vreemde, recht vooruit priemende snuit boven het water uitsteekt. Recent is gebleken dat zij met een opmerkelijke regelmaat bij het passeren van een veerboot half uit het water opspringen. Alsof ze uit nieuwsgierigheid moeite doen om iets van het grote gevaarte te zien te krijgen. Tijdens de terugreis in augustus 2000 heb ik zelf een gewone spitsnuitdolfijn uit het water zien springen. Het dier geeft de indruk van een enorme tuimelaar met een lange spitse snuit en donkere oogvlekken.

De zeldzame spitsnuitdolfijn van True is door anderen een paar keer waargenomen. Van 9 juli 2001 zijn foto's beschikbaar: de eerste

zekere (en controleerbare) waarneming van deze soort ooit ter wereld. Er is verder alleen een aantal aangespoelde dieren bekend van deze soort.

De toenemende waarnemingen van spitsnuitdolfijnen zullen mogelijk tot nieuwe veldkenmerken leiden. Zo is op de genoemde foto's te zien, dat de snuit van de spitsnuitdolfijn van True wat anders van vorm is dan bij een gewone. Bij de eerstgenoemde is de snuit wat korter en dikker, terwijl die van de gewone spitsnuitdolfijn aanzienlijk langer en spits is.

Dolfijnen

In de Golf van Biskaje kom je grote groepen dolfijnen tegen. Zowel de gewone dolfijn als de gestreepte dolfijn laten zich tijdens bijna iedere oversteek met vele tientallen zien. Mijn indruk is dat deze dieren meer te zien zijn bij de veerdienst tussen Portsmouth en Bilbao dan op de tweede route (zie onder). In een namiddag van augustus 1999 passeerden vele honderden dieren. Ze doken onder het schip door. De dolfijnen zijn zo uitstekend op naam te brengen. Bij tuimelaars gaat het er anders aan toe. Meestal zwemmen ze in groepjes van maar vijf tot vijftien dieren. Soms springen ze op korte afstand van de boot omhoog. Grampers worden ook vaak in kleine groepjes gezien. Ik heb zelf alleen in 1999 een exemplaar gezien tussen een aantal tuimelaars.

Bruinvis

Bruinvissen komen vooral in het noordelijke deel rondom Bretagne in grote aantallen voor. Deze soort zwemt meestal in kleine groepjes weg van de boot. Nog meer dan bij de dolfijnsoorten hangen waarnemingen samen met gunstig weer. Dit komt door de geringe grootte van het dier. Tijdens de oversteek in 2000 was er in de ochtend vrijwel geen wind. Vanaf 6.00 uur tot 13.00 uur noteerden we in totaal 91 bruinvissen. Vergelijkbaar waren de waarnemingen op 22 augustus 2001 vanuit Plymouth. Hier zagen we tussen 12.00 en 18.00 uur maar liefst 116 bruinvissen. Op de terugtocht telden we in hetzelfde gedeelte tijdens tot matig toegenomen wind 72 dieren. Toch worden bovengenoemde aantallen maar weinig gehaald. Dit komt vooral door de weinige windstille dagen in de noordelijke wateren.

Zeevogels en lifters

Niet alleen zeezoogdieren maken de bootreis interessant. In de noordelijke helft van de oversteek tussen Engeland en Spanje zijn regelmatig zeevogels te zien, zoals jan-van-genten, grote groepen grote- en Kuhls pijlstormvogels, noordse stormvogels, vier soorten jagers, vorkstaartmeeuwen en zeekoeten. Bijzonderheden zijn kleine pijlstormvogels en Wilsons stormvogeltjes. Op de terugtocht in 1999 waren enkele grote pijlstormvogels 's nachts aan boord gekomen en achter de stoelen

Gewone dolfijnen kunnen in grote, levendige groepen gezien worden. Foto: Kees Camphuysen

gekropen. Een aangename verrassing voor de vroege vogelaar.

Tijdens de trektijd liften sommige vogelsoorten mee met de veerboot. Dit kunnen zowel nachttrekkers zijn als sprinkhaanzanger en bonte vliegenvanger, maar ook dagtrekkers als witte kwikstaart en graspieper. Ook verschillende grote vissoorten komen langs: vooral reuzenhaaien en verder voshaaien en haringhaaien. Af en toe drijft er een maanvis of een lederchildpad voorbij en het is ook niet ongebruikelijk om Atlantische vliegende vissen te zien.

Onberekenbaar

Voor het waarnemen van zeezoogdieren verdienen de maanden juni tot september de voorkeur, voor zowel de variëteit als de weersomstandigheden - en ook de daglengte. Voor wie daarnaast in zeevogels is geïnteresseerd, is vooral de periode van half augustus tot half september interessant.

Een onberekenbare factor bij deze activiteit is het weer tijdens de oversteek. Voor het observeren van zeezoogdieren is een mooie vlakke zee verreweg het beste. Bij zwakke of matige wind valt er ook nog van alles waar te nemen.

Als de wind vrij krachtig of nog harder waait (5-6 B) en er kleine schuimkoppen verschijnen, lopen de waarnemingen erg sterk terug. In juli 2003 namen we de boot op weg naar het Veldwerkgroepkamp van de VZZ in Portugal. Een stevige zuidwestenwind zorgde ervoor dat de waarnemingen beperkt bleven tot een paar soorten, ondanks 14 uur waarnemen (zie tabel 1). Mijn ervaring is overigens dat er in de Golf van Biskaje in de zomermaanden meestal veel mooie en kalme dagen zijn te beleven, vooral ten zuiden van Bretagne.

Plymouth of Portsmouth?

Er varen twee passagierschepen tussen Engeland en Spanje, namelijk de *Pride of Bilbao* (van P&O Ferries) tussen Portsmouth en Bilbao en Val de Loire (Brittany Ferries) tussen Plymouth en Santander (zie kaart). Deze veerboten hebben trouwens meer weg van cruiseschepen. De *Pride of Bilbao* doet er 30 uur over om de Spaanse kust te bereiken, terwijl de veerboot vanaf Plymouth er 24 uur voor nodig heeft. Dit verschil in tijd ligt vooral in het veel oostelijkere vertrek van de eerste, met een aantal extra uren varen door het

Tabel 1. Eigen zeeobservaties tonen de - wisselende - mogelijkheden van de Golf van Biskaje. In 1999 en 2001 telden we vanaf de Val de Loire tussen Plymouth en Santander; in 2000 en 2003 vanaf de *Pride of Bilbao*. Medewaarnemers - 1999: R. Vlek, F. Dorel; 2000: R. Vlek, T. Prins, F. Dorel; 2001: J.P. Bekker; 2003: J. Verbeek, K. Spoelstra, F. Rienks, J. Willemsen, B. Noort en anderen.

	7-9 sep 1999	9&14 aug 2000	22-24 aug 2001	20 juli 2003
Potvis <i>Physeter macrocephalus</i>	2	-	2	-
Gewone vinvis <i>Balaenoptera physalus</i>	2	9	11	3
Noordse vinvis <i>B. borealis</i>	2	-	-	-
Dwergvinvis <i>B. acutorostrata</i>	1	1	4	-
Noordse/dwergvinvis	-	-	1	-
Ongedetermineerde vinvis	10	11	-	-
Griend <i>Globicephala melas/macrorhynchus</i>	3	67	14	4
Orka <i>Orcinus orca</i>	3	-	-	-
Zwarte zwaardwalvis <i>Pseudorca crassidens</i>	-	-	2	-
Butskop <i>Hyperoodon ampullatus</i>	15	4	7	-
Gewone spitssnuitdolfijn <i>Mesoplodon bidens</i>	-	-	3	-
Dolfijn van Cuvier <i>Ziphius cavirostris</i>	2	-	4	-
Ongedetermineerde spitssnuitdolfijn	3	-	-	-
Gewone dolfijn <i>Delphinus delphis</i>	3	354	47	12
Gestreepte dolfijn <i>Stenella coeruleoalba</i>	25	10	57	-
Tuimelaar <i>Tursiops truncatus</i>	18	26	28	5
Gramper (grijze dolfijn) <i>Grampus griseus</i>	1	-	-	-
Ongedetermineerde dolfijn	105	228	100	-
Bruinvis <i>Phocoena phocoena</i>	37	91	188	-
Totaal	232	801	468	24

Vanaf de Pride of Bilbao kun je goed grote hoeveelheden dolfijnen waarnemen. Foto: Guido van Leeuwen

Kanaal als gevolg. De extra waarnemingsuren leveren zelden zeezoogdieren op.

De beide veerboten hebben zo hun eigen voor- en nadelen. Portsmouth is vanuit Nederland 400 km dichterbij dan Plymouth. Reden voor veel mensen om deze tocht te boeken. Een nadeel van deze veerboot is echter dat je niet vanaf de voorzijde kunt waarnemen - als je geen genoeg neemt met het waarnemen door troebele ramen. Dit is vooral voor het ontdekken van zeezoogdieren een belangrijk nadeel. Maar tegen betaling (en bij vooraf boeken) kun je onder deskundige leiding wel voorop het schip plaatsnemen. Een ander nadeel is dat deze veerboot zo groot is, dat zeezoogdieren alleen maar op een bepaalde afstand zijn waar te nemen. Een groot voordeel van de *Pride of Bilbao* is wel, dat bovenop het schip een groot helikopterdek aanwezig is. Daar kun je zowel links als rechts om je heen kijken.

De veerboot naar Santander is een stuk kleiner en daarom ook een stuk prettiger. Op de achtste verdieping kun je riant observeren vanaf de voorzijde van het schip. Een nadeel is dat je daar niet aan de zijkanten kunt uitkijken. In het geval van nabij passerende dieren ben je dus gedwongen eerst twee trappen op te rennen, om vervolgens te hopen dat je de dieren nog kunt terugvinden.

Beide veerboten varen voor een groot deel dezelfde route, met ongeveer dezelfde kansen. Mijn indruk is dat de *Pride of Bilbao* geschikt is voor het waarnemen van grote hoeveelheden dolfijnen, terwijl de *Val de Loire* wat meer kansen biedt voor het waarnemen van verschillende spitsnuitdolfijnen.

Wereldschaal

Tijdens vier overtochten in de afgelopen vijf jaar noteerde ik maar liefst vijftien soorten zeezoogdieren (tabel 1). Andere mensen hebben hier de laatste jaren ook bultrug, blauwe vinvis, witsnuitdolfijn, dwerggriend en spitsnuitdolfijn van True waargenomen. Zoveel soorten binnen een beperkte hoeveelheid tijd is zelfs op wereldschaal zeldzaam.

Ondanks de zeer spectaculaire aantallen kan het best zijn dat je uren achter elkaar niets te zien krijgt. En niet iedere tocht leidt tot onvergetelijke momenten. Om de trefkans te vergroten, is het aan te bevelen de heen- en terugreis tweemaal achter elkaar te boeken. De prijs-kwaliteitverhouding wordt aantrekkelijker door het verdubbelen van je waarnemingsuren. Samenvattend kan ik adviseren vooral in de periode half augustus tot half september de reis te ondernemen. Liefst op zonnige dagen met zo weinig mogelijk wind.

Verder lezen?

Carwardine, M., 2003. *Observatiegids voor walvissen en dolfijnen*. Utrecht, Veltman Uitgevers (zie ook de boekbespreking in dit nummer).

Cresswell, G. & D. Walker, 2001. *Whales & Dolphins of the European Atlantic - The Bay of Biscay and the English Channel*. WILDGuides Ltd., Old Basing, Hampshire.

Informatie veerboten

www.poportsmouth.com

www.britanny.com

Kees Mostert
Palamedesstraat 74, NL-2612 XS Delft,
015-2145073